

Miks on maailm liimist lahti?

SVEN SAKKOV
Rahvusvahelise
Kaitseuringute Keskuse
direktor

Enese- ja otsusesekindl, Euroopa julgeolekuse panustav USA ning edukas ja tühtne EL on Eesti elulistes huvides.

Usutavasti arvab iga põlvkond, et ta elab kõige ohtlikumal ajal. Nõnda ka praegu. Korea poolsaar on sõna otseses mõttes plahvatusohtlik, Lähis-ida on haaratud sõdadest ja kriisidest, Venemaa okupeerib ulatuslikke territooriume Gruusias ja Ukrainas, ning osaleb Süüria kodusõjas, Hiina Rahvavabariik ehitab saari ning laiab Lõuna-Hiina meres. Tundub, et kohe-kohe võib kuskil midagi väga põhjalikult käest minna, olgu selleks siis USA ja Venemaa taktikaline kokkupõrge Süüria taevas, sõda Koreas, Venemaa pealetung Ukrainas, intsident Lõuna-Hiina merel vms. Miks on maailm liimist lahti?

Kõik laiast maailmast vähegi huvituvad inimesed oskavad nimetada märgilise tähtsusega pöördepunkte maailma ajaloos. Vaatame ühe inimpõlve, 30 aasta jooksul juhtunut. Üksik turukotiga mees Rahvavabastusarmee tankiderivi ees Taevase Rahu väljakul, Berliini müüri langemine, mõlemad aastal 1989. Boris Jeltsin kõnet pidamas Moskva Valge Maja ees aastal 1991. Reisilennukid lendamas Maailma Kaubanduskeskuse kaksiktornidesse aastal

2001. Saddam Husseini kuju pikalិតõmbamine Bagdadi kesklinnas poolteist aastat hiljem. Need on kõik sündmused, millest on olemas mälestusväärsed fotod. Ma seaksin siia ritta aga ühe pöördepunkti, millest fotot minu teada pole. 30. augusti 2013. Üheksa päeva varem olid Süüria valitsusväed keemiarelva kasutades tapnud Damaskuse eesinnas Ghoutas umbes 1500 inimest. Naised, lapsed, raugad. Aasta varem oli USA president Barack Obama hoiatanud, et keemiarelva kasutamine Süüria valitsusvägede poolt muudab USA arvestusi sõjalise sekkumise kasuks (Ball 2012).

**Kui on mingi kuupäev,
millega dateerida
Pax Americana
taandumise algust,
siis on see 30.08.2013.**

30. augustil 2013 otsustas president Obama aga teisiti. Kui on mingi kuupäev, millega dateerida *Pax Americana* taandumise algust, siis on see 30.08.2013. Liitlased olid valmis Süüriale õhulööki andma (Clements 2013), kuid üleriigi otsusekindlus lõi vankuma. Kui olemasolevat maailmakorda garanteeriv riik seda enam ei garanteeri, siis ootavad maailma suured muutused. Kuigi Barack Obama kaitseb seda otsust lõpuni (Goldberg 2016), on selle artikli autor rääkinud mõne tollal

Valges Majas töötanud inimesega, kelle arvates on see tegelikult üks otsus, mida Obama sisimas kahetseb. On sellega kuidas on, üks on selge – kui üleriigi president ei reageeri iseenda poolt maha tõmmatud punastest joontest üleastumisele, siis see tegevusetus kahandab selle riigi punaste joonte väärtust. NATO aluslepingu – Washingtoni Lepingu kuulus Artikkel 5 – on samuti omamoodi punane joon. See president Obama aegne maailmast eemaldumine ei alanud 2013. aastal. USA oli rutakalt lahkunud Iraagist, 2013. aastaks oldi taandumiskursil ka Afganistanis. Siin peab rõhutama, et tegemist oli USA valijatele meelepärase tegevusega, USA valijad olid sõdadest väsinud.

Pärast Nõukogude Liidu välis- ja siseimpeeriumi kokkukukkumist tundus joo vastuses Lääne liidritele, et saabunud on rahuajastu. Suur ideoloogiline vastasseis on lõppenud Lääne võiduga. 1991. aasta Lahesõda demonstreeris Ühendriikide relvajõudude, aga ka 32 riigi vägedest Iraagi-vastase koalitsiooni kokkupununud Ameerika diplomaatia ülimuslikkust.

1990ndate lõpuks olid kolm endist Varssavi Bloki liikmesriiki NATO liikmed ning kolm NSVL okupeeritud ning oma iseseisvuse taastanud Balti riiki teel selleni. Venemaa oli president Boris Jeltsini valitsemisajal küll kaootiline, ent samas üldiselt demokraatlik ning vaba ajakirjanduse ja kodanikeühiskonnaga.

Hiina Rahvavabariik tegeles enda majanduse arendamisega ning USA-le väljakutseid ei esitanud.

NATO sekkus kahel korral endise Jugoslaavia ruumis aset leidnud sõdadesse, ning kuigi paljud probleemidepuntrad on seal endiselt lõpuni lahti harutamata, oli see interventsioon olnud üldiselt edukas.

See oli see suur taust, millesse lendasid neli terroristide kaaperdatud lennukit. 911 (11. september 2001) keeras rahvusvahelistes suhetes seni kindlaks peetud aksioomid pea peale. Pusletükid läksid liikvele. USA erivägede ja õhuväe toetatud Afganistani Põhja-Allianss vallutas paari

kuuga kõik riigi olulisemad asustatud keskused. 2003. aastal oli järg Iraagi käes, ning aprilliks oli Bagdad USA vägede poolt vallutatud. Tundus, et Ühendriigid ja Lääs suudavad kõike, miski pole võimatu. Järgnevate aastate jooksul selgus paraku, et sõjaline vallutamine on lihtsam kui valitsemine. Nii Afganistan kui Iraak tõmmati siamaani kestvasse kodu- ja sissisõtta. Praegusest ajalisest perspektiivist tagasi vaadates võib väita, et Bagdadi vallutamine aprillis 2003 oligi külma sõja järgse Lääne domineerimise tipphetk. Järgnevad 14 aastat on läinud allamäge. Oluline on just märkida, et „praegusest ajalisest perspektiivist lähtuvalt”, sest suurte trendide mahamärkimiseks on see aeg liialt lühike. Ka 1970ndate teine pool oli kantud pessimisminootidest – Vietnam, Nixon, Teherani pantvangidraama, terrorirünnakud Euroopas. Ometi tuldi sellest välja ning Ronald Reagani valimine tõi hoopis kaasa uue optimismipuhangu.

Aga vaadagem, kuhu oleme augusti lõpust 2013 saati jõudnud. Venemaa on vallutanud ja liitnud Krimmi poolsaare ning hoiab üleval sõjategevust Ukraina Donetski ja Luganski piirkondades. Hiina Rahvavabariik ehitab rahvusvahelisele õigusele ja naaberriikidele vilistades Lõuna-Hiina meres kunstlikke saari. Süürias jätkub kodusõda, mille üheks tulemuseks oli 2015. aastal Euroopat tabanud põgenikelaine. Niinimetatud Islamiriik, mida president Obama jaanuaris 2014 alaväärivalt juuniorite b-meeskonnaks nimetas (Remnick 2014), vallutas 2014. aasta jooksul suure osa Iraagi ja Süüria territooriumist. 2013 oli *Pax Americana* lõpu algus.

Samal ajal on Euroopa Liit vankunud ühest kriisist teise. Aasta 2004 oli suurte lootuste aastas – maikuu laienes EL kümne uue riigi, k.a Eesti võrra, oktoobris kirjutati Roomas alla Euroopa Põhiseaduslikule Lepingule. 29. mail 2005 lükkasid Prantsuse Vabariigi kodanikud selle lepingu aga referendumil tagasi, kolm päeva hiljem tegid seda sama

Madalmaade valijad. Sellest ajast saati on EL suurte visioonide maalimise asemel proovinud järjestikes kriisides kuidagi püsti jääda. 2007–2008 aasta üleilmsele finantskriisiile järgnes 2009. aastal alanud ja siia maani lõpuni lahendamata euroala võlakriis, millele järgnes põgenikekriis, millele järgnes Suurbritannia otsus EList lahkuda.

Lisaks ELile on kriisist nüüdseks haaratud ka USA. 2016. aasta valimised tõid võimule väga erandliku presidendi. Nende ridade kirjutamise ajaks on president Trump olnud võimul üheksa kuud. Kuigi tema administratsioonis on palju erakordselt pädevaid ja selge mõtlemisega inimesi, jääb kummitama teadmatuse, mida tema ise kriitilistes, sõja ja rahu üle vaagimise hetkil otsustaks. USA administratsiooni tegevus on tõsiselt häiritud sügavast lõhest Vabariikliku Partei sees, aeglasest ametikohtade täitmisest ning üha uutest ilmsiks tulevatest sidemetest Trumpi kampaaniameeskonna liikmete ja Venemaa vahel. Välispoliitilise tegevuse osas on seis segane. Selge suunitlus on kaubanduskokkulepete ülevaatamisele, nn America First poliitikale. USA astus välja Vaikse Ookeani kaubanduskokkuleppe (*Trans-Pacific Partnership*) sõlmijate ringist, Põhja-Ameerika Vabakaubanduskokkuleppe (*North-American Free Trade Agreement – NAFTA*) tulevik on ebaselge, samuti on tõenäoline, et USA ja ELi vahel aastaid läbi räägitud Atlandiülese Kaubandus- ja Investeeringute Lepingu (*Transatlantic Trade and Investment Partnership*) sõlmimisele selle USA presidendi ametisoleku ajal ei jõuta. Kaitse- ja julgeolekuküsimustes on seis parem, Euroopas sõjalise kohaloleku tõstmise sihtrahastus (*European Reassurance Initiative – ERI*) on tõusnud 2018. eelarveaastaks 4,7 miljardi dollarini, mis tähendab 1,4 miljardilist tõusu võrreldes 2017. aasta eelarveaastaga (Pellerin 2017). USA on Poola viinud pataljoni lahinggrupi. USA Obama-aegne kõikumine Süürias keemiarelva küsimustes sai selge lõpu – peale seda, kui Süüria valitsusväed aprillis

2017 taas keemiarelva kasutasid, tabas seda rünnakut läbi viinud Süüria sõjaväelennuvälja 59 USA Tomahawk tiibraketti (Syria war... 2017). Laiemate üldistuste tegemiseks Trumpi välispoliitikast on sellest aga vähe. Signaalid on vastandlikud. Küll aga võib väita, et alates 2009. aastast, Obama ametisseastumisest alates, on USA maailmast eemaletõmbumise kursil.

Isolatsionistlikud tendentsid on Ühendriikides algusest peale olemas olnud. USA asus maailmaareenile tegelikult alles 1898. aastal USA-Hispaania sõjaga. Selleks ajaks oli USA-l küll maailma suurim majandus, ent võrreldes Euroopa suurriikide Suurbritannia, Prantsusmaa ja Saksamaaga oli ta välispoliitiliselt kergekaallane. USA astus I maailmasõtta alles 1917. aasta aprillis, järeelmina Keiserliku Saksamaa allveelaevastõule ning Saksamaa katsele Mehhikot USA-vastasesse koalitsiooni kaasata. Rahvasteliidu põhikirja ratifitseerimine USA Senatis kukkus aastal 1919 läbi ja USA tõmbus taas endasse. 1930ndatel olid USA isolatsionistlikud meeoleolud eriti tugevad, ning ka II maailmasõtta USA mitte ei astunud vaid kisti – kui Jaapan ründas Pearl Harbour'it ning Saksamaa kuulutas USA-le sõja. Peale II maailmasõda jäi USA Euroopasse ning Kaug-Itta pidama. Kas ja kui kaua see jätkub? Eesti jaoks on tegemist eksistentiaalse küsimusega.

**President Putin
soovib sellist Euroopa
julgeolekuarhitektuuri,
kus tema on
suurte otsuste
tegemisel
laua ääres
ja USA ei ole.**

Venemaal algas Vladimir Putini võimuletulekuga sajandivahetusel uus ajastu, mis arvatavasti kestab üle tema eluaja. Alguses hellitati tema suhtes lootust ja raske on täpselt paika panna, millal Putini režiimi välispoliitiline pale end selgelt ilmutas, ent kindlasti oli see selge veebruaris 2007, kui president Putin oma esinemises Müncheni Julgeolekukonverentsil selgesõnaliselt uut maailma julgeolekuarhitektuuri üles ehitama kutsus (Putin 2007). Sellele järgnes 2008. aasta augustis agressioon Gruusia vastu ning 2014 Ukraina vastu, interventsioon Süüria kodusõtta aastal 2015 ning jõhker sekkumine USA siseasjadesse 2016. aasta valimistel. Pole mingit põhjust arvata, et see nimekiri on lõplik. Selles lüheldases kirjatükis ei jõua analüüsida Venemaa käitumise tagamaid ja motive, põhjusi või põhjendusi. Piisab sellest, kui maalida üldpilt eesmärgist – president Putin soovib sellist Euroopa julgeolekuarhitektuuri, kus tema on suurte otsuste tegemisel laua ääres ja USA ei ole, kus otsuseid teeb väike grupp suuri riike ning vähemad riigid peavad selle järele joonduma.

Kuni püsib praegune USA domineeritav maailmakord, võime me end Eestis piisavalt turvaliselt tunda.

Võtkem mõned näited. 2013–2014 Maidanil toimunud revolutsioon oli ta Ukraina tuleviku otsustamise laua äärest kõrvale lükanud. Krimmi okupeerimine ja annekteerimine ning sõjategevus Donbassis kindlustasid talle taas koha laua ääres – kas siis Minski lepingu formaadis või muudes kooslustes. Süüria kodusõda kipus aastal 2015 kalduma mässuliste

kasuks ning Venemaa polnud Süüria tuleviku otsustamise juures. 2015. aasta sügisel viis Venemaa oma väed Süüriasse, ning varsti pidasid Süüria tuleviku üle läbirääkimisi USA ja Venemaa välisministrid. Moskva väljendas väga selgelt oma vastuseisu NATO laienemisele Ukrainasse ja Gruusiasse. Kui sellesuunalised protsessid aga edasi liikusid ning NATO Bukaresti tippkohtumisel 2008. aasta aprillis sõnaselgelt otsustas, et Ukrainast ja Gruusiast saavad tulevikus NATO liikmed (Bucharest Summit Declaration 2008), otsustas Moskva sellele suundumusele relva jõul vahele segada. Neli kuud hiljem algas Vene-Gruusia sõda. President Janukovõtši kukutamisele, mis andnuks võimaluse Ukraina Lääne-suunalisele arengule, järgnes väga kiiresti Krimmi anneksioon ning Ukraina-vastane sõjategevus Donbassis. Praeguseks on nii Gruusia kui Ukraina NATO perspektiiv väga kaugel ja hägune. Vladimir Putin on väga selgelt suuteline kiiresti otsustavaid ning riskantseid otsuseid vastu võtma ning ellu viima.

Vähemalt alates 2009. aastast, kui mitte varasemast, on selge, et Vene Föderatsiooni relvajõud valmistuvad sõjaks NATOga (Day 2009). See tuli väga ilmekalt esile ka 2017. aasta augustist oktoobrini kestnud suurõppusel Zapad, mida on Eesti ajakirjanduses väga hästi kajastanud Postimees (Kund 2017). Seni kuni üldjoontes püsib praegune USA domineeritav maailmakord, võime me end Eestis piisavalt turvaliselt tunda. Kui see kord murenema hakkab, siis on iseasi.

Kui eelnevalt vaatasime makrotasandi olukorda, siis mikrotasandil – Eesti on paraku väga väike riik – on asjad üldises plaanis siiani küllaltki hästi. Meie NATO liitlased on sõnadest kaugemale jõudnud ning kindlustavad Eesti julgeolekut pataljoni lahinggrupiga. Allianss tegeleb aktiivselt ka kaitseplaanide ümbervaatamisega ning oma kiirreageerimisjõudude reageerimisaja ning liikumisvabaduse parandamisega. Eesti on oma rolliga ELi

eesotsas suurepäraselt hakkama saanud. E-riigil ja digi- ning küber-ime Eestil läheb suurepäraselt. See, et Eesti on üles ehitanud e-riigi, mida tullakse imetlema ja kopeerima lähedalt ja kaugelt, on keskmist mõõtu ime. Sofi Oksanen on väljendanud umbes sellist mõtet, et kui ei teata, et sa olemas oled, ei panda ka tähele, kui kaod. Selle lause mõtestamine annab Eesti e-riigile tugeva julgeoleku mõõtme. Eesti majandus kasvab, üldiselt oleks nagu kõik hästi. Kuid ... tuues näite ilukirjandusest – see, et Kääbiklas on kõik hästi, ei tähenda suures plaanis midagi. Kui maailmakord käriseb igast nurgast, EL tegeleb peaausjalikult vaid parandustöödega ning USA on paisatud sügavasse sisemisse poliitilise kriisi, jõuavad muu maailma mured varem või hiljem ka meile.

Mida teha? Eestile pole antud luksust valida, millist USA presidenti me soovime, tuleb töötada sellega, kes on. Tuleb keskenduda sisule, mitte stiilile, tegevusele, mitte tviidile. Eesti peab jätkuvalt olema üli-võimule kasulik. Ütlus, et Eesti kaitsevälilased, kes langesid Iraagis või Afganistanis, langesid Eesti eest, ei ole pelgalt sõnakõlks, selles on väga palju sisu. See, et Eestis on just Briti pataljon, millele on lisatud Prantsuse Võõrleegioni kompanii või Taani Kuningriigi kompanii, pole juhus. Koos Suurbritannia ja Taaniga olid Eesti sõdurid Helmandi provintsis Afganistanis, koos Prantsusmaaga Kesk-Aafrika Vabariigis. Liitlaste kohalolek, Alliansi kiirreageerimisjõud ning Eesti enda kasvav kaitsevõime tagavad meie julgeoleku praegu. Küsimus on, mis saab siis, kui praegune maailmakord laiali pudeneb.

Kirjutasin ennist, et 911 muutis maailma, muutis võimatu võimalikuks ja võimaliku võimatuks. Pole mingit alust arvata, et tulevik meid selliste sündmustega enam ei kostita. Kujutagem endale näiteks ette seda, kui Põhja-Korea viib läbi tuumarünnaku Lõuna-Koreas asuvate Ameerika vägede või mõne USA Vaikse ookeani territooriumi vastu. Lisaks pingetele Korea poolsaarel pole võimatu Iraani

ning laheäärsete araabia riikide konflikt ja mitmed teisedki arengud. Eesti jaoks on kindlasti ohtlikud sellised situatsioonid, kus Ühendriigid on sõjaliselt seotud kuskil teises maailma otsas. Tulevikku ennustada pole võimalik. Mis aga on võimalik, on – nagu keskaegne ütlus kõlas – püssirohi kuiv hoida.

Eesti välispoliitikal saab olla vaid kaks suurt ja olulist teemat – riigi julgeolek ja ekspordi soodustamine – Eesti olemasolu ja Eesti heaolu.

Eesti majandus põhineb väliskaubandusel ning ELi heakäigul. Eesti julgeolek tugineb USA sõjalisel ülemvõimul maailmas ja selle seotusel Euroopa julgeolekuga NATO kaudu. Enese- ja otsusesekindel, Euroopa julgeolekusse panustav USA ning edukas ja ühtne EL on Eesti elulistes, eksistentsiaalsetes huvides. Kummagi murenemine kinnitaks Eesti pikaajase püsimise kohale suure küsimärgi. Eesti elulistes huvides on enda suutlikkuse piires proovida *Pax Americana* püsimisele kaasa aidata. Tuleb aduda, et Eesti välispoliitikal saab olla vaid kaks suurt ja olulist teemat – riigi julgeolek ning ekspordi soodustamine. Teisisõnu Eesti olemasolu ja Eesti heaolu. Teised teemad, mida on müriaad, peavad andma ruumi neile kahele. Eesti välispoliitika peab lähtuma vaid ja ainiti Eesti huvidest.

Teisisõnu: „ESMALT EESTI!”

KASUTATUD KIRJANDUS

BALL, J. (2012). Obama issues Syria a 'red line' warning on chemical weapons. – The Washington Post, 20 August. – https://www.washingtonpost.com/world/national-security/obama-issues-syria-red-line-warning-on-chemical-weapons/2012/08/20/ba5d26ec-eaf7-11e1-b811-09036bcb182b_story.html?utm_term=.9a688c57f87f

BUCHAREST SUMMIT DECLARATION. (2008). Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Bucharest on 3 April 2008. – NATO. – https://www.nato.int/cps/ua/natohq/official_texts_8443.htm

CLEMENTS, R. (2013). France had Rafale jets armed with Scalp missiles ready for strike on Syria. – The Aviationist, 3 October. – <https://theaviationist.com/2013/10/03/france-strike-plans/>

DAY, M. (2009). Russia 'simulates' nuclear attack on Poland. – The Telegraph, 1 November. – <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/poland/6480227/Russia-simulates-nuclear-attack-on-Poland.html>

GOLDBERG, J. (2016). The Obama Doctrine. The US President talks through his hardest decisions about America's role in the world. – The Atlantic, April. – <https://www.theatlantic.com/magazine/archive/2016/04/the-obama-doctrine/471525/>

KUND, O. (2017). Manöövrid, millest pole fotosid. – Postimees, 5. november. – https://pluss.postimees.ee/4300117/manoovrid-millest-pole-fotosid?_ga=2.133012876.345883943.1510324690-1775180309.1504528532

PELLERIN, C. (2017). 2018 budget request for European reassurance initiative grows to \$4.7 billion. – U.S. Department of Defense. – <https://www.defense.gov/News/Article/Article/1199828/2018-budget-request-for-european-reassurance-initiative-grows-to-47-billion/>

PUTIN, V. (2007). Speech and the following discussion at the Munich conference on security policy. – President of Russia. Events. 10 February. – <http://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/24034>

REMNICK, D. (2014). Going the distance. On and off the road with Barack Obama. – The New Yorker, 27 January. – <https://www.newyorker.com/magazine/2014/01/27/going-the-distance-david-remnick>

SYRIA WAR: US LAUNCHES MISSILE STRIKES IN RESPONSE TO 'CHEMICAL ATTACK'. (2017). – BBC News, US & Canada, 7 April. – <http://www.bbc.com/news/world-us-canada-39523654>